

Grænlandinga þáttur
Történet a grönlandiakról

Fordította és bevezette VERESS DÁVID

Bevezetés

Amikor a 9. század utolsó negyedében világossá vált, hogy Széphajú Harald¹, a földrajzilag rendkívül tagolt Norvégia különböző törzseinek egységesítője és első királya valamilyen módon maga alá fogja utasítani a többi királyt és előljárót, „az ősi hagyományos állapotok, a közrend felbomlása után, de még a tényleges behódolás előtt: mint kéreg váltak le a nyugati parti nemzetségek ezrei, és igen fejlett hajózási technikájuk birtokában, tömegesen vándoroltak el, nagyobb részt az akkor nemrég felfedezett Izland szigetére.”² Az első izlandi telepes Ingólfr Arnarson volt, aki 874-ben³ szállt partra egy olyan délnyugati öbölben, ahol forró víz, gejzír tört fel a föld mélyéből. Ezt a helyet *Reykjavík*nek⁴ nevezte el, ahol jóval később, a 19. században építették fel Izland fővárosát. „A *Landnámabók*⁵ bizonyítékai szerint az Izlandra való kitelepülés a 930-as évekre befejeződött. A szigetre érkező minden egyes család az őt megillető földterületet vette birtokába, és azon letelepedett.”⁶ A vikingek⁷ korában a szigeten barbár köztársaságban, népuralomban⁸ [*tjóðveldi*] éltek. A *helyi bíráskodó gyűléseken* [*þing*] és az *országos törvényhozó és bíráskodó népgyűlésen* [*alþingi*] – amelyen mindenki számára kötelező volt a részvétel – a törvénymon-

¹ Vagy I. Harald Halfdansson (ónorvégul: Haraldr Hárfagri). 872 és 931 között uralkodott.

² Brøndsted, Johannes: *A vikingek.* 8–9.

³ Annales Reseniani In: Storm, Gustav (ed.): *Islandske Annaler.* 14.

⁴ Szó szerinti fordításban annyit tesz: *Füstölő öböl.*

⁵ Izland *elfoglalásának* elbeszélése az 1100-as évek végéről, minden telepesnek és rokonaiknak részletes leírásával, kb. 3000 személy és 1400 helységnev felsorolásával. Az elsőként leteleplők között 13 nő és 412 férfi volt.

⁶ Brøndsted, Johannes: *A vikingek.* 80.

⁷ Az óizl. *víkingr* (‘kóborló, kalóz’) szó a sagák nyelvében azokat a skandináv harcosokat jelöli, akik a 9-10. században különösen Nagy-Britannia és Normandia partvidékeit fosztogatták (vö. Cleasby, R. & Vigfusson, G. *An Icelandic-English Dictionary.* Oxford: Clarendon Press, 1875, vonatkozó címszó). Az óizl. *víking* terminus nőnemű elvont főnév (‘kalózkodás, rablótűt’), mellyel jelentéstanilag a *kaupferð* (‘kereskedőtűt’) szó áll oppozícióban. A *víking* / *víkingr* szavak gyöke feltehetőleg az óizl. *vík* (‘öböl, fjord’) főnév. [Vassányi Miklós lábjegyzete.]

⁸ Kb. 930–1262 között állt fenn, mialatt ugyanakkor jelentős változásokon esett át. 1100-ig a Norvégiából hozott katonai-demokratikus jellegzetességek visszafejlődését, illetve a társadalmi tudatban – morálban, törvényekben és az elosztási szokásokban is – régi, ősközösségi szabályokhoz való visszanyúlást, azok újbóli életre keltését látjuk. 1100 után viszont, ami egybeesik az izlandi írásbeliség kezdetével, fokozatosan elhagyják a nemzeti társadalmi felépítést, melyet 1262-től hét évszázadnyi függőség, ill. gyarmati állapot követett. Vö. Bernáth István: *Három izlandi történet.* 11.

dó [lögsgumaðr] elnökölt. A þingvelliri sziklánál először 930-ban gyűltek össze, mely az első mai parlamenteknek megfelelő gyűlés volt a történelemben. Király, katonai testőrség és rendszeres adószedés nem létezett a szigeten.⁹ A függetlenséghez és egyenlőséghez való ragaszkodásukat beszédesen példázza, amit egy viking portyacsapat válaszolt a frankoknak az *Eure* folyónál, mikor azok megkérdezték, hogy ki a vezérük: „Mindnyájan egyenlőek vagyunk!”

Izland keresztényé válása számos sikertelen és drámai próbálkozás után,¹⁰ 1000-ben, egyedüli módon, közös akarattal ment végbe, a háborúságot és vérontást a lehetőségekhez mérten ezzel is kerülve, és az ősi pogány vallás emlékének és hagyományának megőrzését lehetővé téve. Ennek köszönhető a sagairodalomként emlegetett korpusz létrejötte, mely hozzávetőleg 800-900 műből áll, és zömében a 12–13. században került lejegyzésre.¹¹ Eladdig szájhagyomány útján örökítették tovább e történeteket, feltehetőleg tömör összegző strófákban, melyeket a későbbi nemzedékek fokozatosan prózává bővítettek elbeszéléseik alkalmával.

900 környékén egy Gunnbjörn nevű norvég fedezte fel Grönlandot, amikor Norvégiából Izlandra tartva letért útvonaláról, és – feltehetőleg csak távolból – megpillantotta Grönland keleti partjait, amelyeket elnevezett „Gunnbjörn szirtjének”. Izlandra való visszatérése után ugyan elmesélte a látottakat, és az emberek tudtak a szigetről, mégis majd száz évnél kellett eltelnie, míg valaki újból megközelítette. 982-ben a norvégiai *Jæren*ből elszármazó Vörös Eriket¹² [*Eiríkr inn Rauda*] gyilkosságért háromévi száműzetésre ítélték Izlandon. Ezt az időt, legénységével együtt, arra fordította, hogy szemügyre vegye „Gunnbjörn szirtjeit”, és felmérje az ismeretlen vidéket.¹³ Három ott töltött telet követően, mialatt „sok helynek adott nevet”, úgy döntött, visszatér a szigetre Izlandról, lehetőleg minél több emberrel együtt, ezért Grönlandnak¹⁴ nevezte el azt, remélve, hogy e vonzó név majd rábíri az embereket, hogy vele tartsanak. Így is történt: a következő nyáron huszonöt hajóból álló flotta indult el Grönland partjai felé. Az emberek közül még sokan vágytak utazni, hisz évek óta éhínség volt a szigeten, és ekkorra már szűkében voltak a szabad földterületeknek Izlandon.¹⁵ Grönland gyarmatosítása két nagy, különálló körzetre összpontosult: a „keleti településre”, itt volt *Brattablíð* és *Görðum*, a népgyűlés helye, és a part mellett mintegy 640 kilométerrel északnyugatabbra fekvő „nyugati településre”, a mai *Godthaab*tól délre. Széles körű mezőgazdasági

⁹ Vö. Kan, A. Sz.: *A skandináv országok története*. 23–24.

¹⁰ Ezekről bővebben az izlandi krónikás, *Ari Þorgilsson* által lejegyzett *Íslendingabók* hetedik fejezetében és a *Kristni sagá*ban olvashatunk. Snorri Sturluson úgy hivatkozik Arira, mint az első, aki óészaki nyelven írt.

¹¹ Vö. Bernáth István: *Három izlandi történet*. 16–17.

¹² Történetét a *Vörös Erik sagája* [*Eiríks saga Rauda*] meséli el.

¹³ Grönland felfedezése az *Annales Reseniani* szerint 986-ban történt. *Annales Reseniani* In: Storm, Gustav (ed.): *Íslandske Annaler*. 16.

¹⁴ *Zöld föld*.

¹⁵ Vö. Magnusson, Magnus: *The Vikings*. 212.

tevékenység sosem folyt a szigeten. Az itt élők háziállatokból és azok termékeiből, illetve halászatból és vadászatból tartották fenn magukat.¹⁶

A történelmi források (ld. elsősorban *Vörös Erik sagáját* és a *Grönlandiak sagáját*) abban egyetértenek, hogy Vörös Erik fia, Leif, aki később mint Leif *heppni* (a szerencsés) vonult be a történelembe, és 992-ben¹⁷ – fél évezreddel Kolumbusz Kristóf előtt – felfedezte Amerikát, 999 őszén meglátogatta Olaf Tryggvason¹⁸ [*Óláfr Tryggvason*] Norvégiában, akinek rövid ideig a testőrségében is szolgált. A király úgy rendelkezett, hogy Leif, a mellé adott két társsal együtt, térjen vissza Grönlandra, és ott a keresztény hitet hirdesse és terjessze az grönlandiak között. Leif nem fogadta túlzott lelkesedéssel e feladatot, látva azt, hogy apjának mindez ellenére van. Anyja, Þjóðhild azonban építtethetett egy tőzegkápolnát, ahová összegyűlhetnek a megtért grönlandiak imádkozni. Izlandon és Grönlandon tehát egy időben, a 10. század fordulóján vezették be a kereszténységet, Grönlandnak azonban egészen a 12. századig várnia kellett az önálló püspökség felállítására.¹⁹

A *Grænendinga þátttr* feltehetőleg már a 12. század végén lejegyezték a *flateyi*²⁰ vagy *helgafelli*²¹ kolostorban. Az egyetlen fennmaradt kézirat a *Flateyjarbók*ban²² található, mely 1390 körül íródhatott. A *þátttr* egy rövid, anekdotikus prózai elbeszélés, mely gyakran a nagyobb sagákba építve található, és a benne előforduló karaktereket árnyalja példázatokon, illusztrációkon keresztül. A *þátttr*ök a sagákkal egy időben keletkeztek, és témájukban, stílusukban olyannyira hasonlóak azokhoz, hogy némely esetben gondot okoz elkülöníteni a *þátttr*t a sagáktól. Ebből kifolyólag pontos számuk is bizonytalan, de körülbelül 75–100 ilyen elbeszélés maradhatott fenn. A fordítás alapjaként vett óizlandi mű Guðni Jónsson 1946-os, nagy kiadásából való. A történet cselekménye megközelítőleg 1124 és 1136 között játszódik, melyben az első grönlandi püspökség megalapításáról és egy grönlandiak és norvégok között kibontakozó viszályról olvashatunk. A *þátttr* hat fejezetből áll, melynek fordítását teljes egészében közreadjuk. Ez a rövid történet rendkívüli jelentőséggel bír a grönlandi történettudományban: a 12. század első felének lényegében egye-

¹⁶ Vö. Brøndsted, Johannes: A vikingek. 82–83.

¹⁷ A források ezt az évszámot illetően viszont eltérnek. Máshol azt látjuk, hogy 1000 körül indult útnak Bjarni Herjólfsson hajójával, aki korábban egy hasonló véletlen folytán pillantotta meg először Amerika partjait, mint amit Grönland esetében is láttunk.

¹⁸ Széphajú Harald unokája Novgorodban, I. Vlagyimir udvarában nevelkedett, ahol felvette a kereszténységet. Mindössze öt évig uralkodott (995–1000), mialatt legfőbb célja a vikingek megtérítése volt.

¹⁹ Vö. Brøndsted, Johannes: A vikingek. 106.

²⁰ Flatey a legnagyobb a körülbelül negyven kisebb-nagyobb breiðafjörði sziget közül. A két kilométer hosszú és egy kilométer széles sziget lényegében egészen lapos, innen ered a neve (flat = lapos; ey = sziget). Izland egyik fő kulturális központja volt, az 1172-ben alapított kolostor ma már nem található meg.

²¹ A név jelentése *Szent hegy*. A 73 méter magas nyugat-izlandi hegyen eredetileg Þórnak épült szentély állt, amit a terület első telepese, Þórólfr Mostrarskegg emelt. A *Laxdæla sagából* ismert Guðrún Ósvífursdóttir állítólag itt van eltemetve. A szentély helyén épült kolostor romjai ma is láthatóak.

²² Középkori izlandi kéziratgyűjtemény, *Codex Flateyensis*, mely GkS 1005 fol. néven is ismert.

düli forrása, hiszen az évkönyvek is csak legfeljebb rövid feljegyzések formájában adnak hírt az időszakról.

A fordítás során igyekeztünk úgy megőrizni az eredeti szöveget, hogy az ne menjen az érthetőség rovására, de az eredeti keresetlensége érezhető maradjon. A fordítást Carl Christian Rafn és Finnur Magnusson 1838-as dán fordításával egybevetve készítettük el. Az izlandi személyneveket szokásos alanyesetük nélkül használjuk (pl. *Sigurð* és nem *Sigurðr*, és egyes szavak, illetve kifejezések esetében [szögletes zárójelben] áll eredeti alakjuk vagy magyar megfelelőjük.

Az óizlandi szavak kiejtéséről: A magánhangzókon szereplő ékezet – mint a magyar írásban is – hosszúságot jelöl, nem hangsúlyt. A hosszú magánhangzók önálló fonémák (beszédhangok). Az æ (Æ) = egy kettős hangzót jelölő kettős betű (ligatúra), modern izlandi kiejtése: áj, y = ü, s = sz, þ (Þ) = bilabiális zöngétlen réshang (mint az angol *thing* szó elején), ð (Ð) = bilabiális zöngés réshang (mint az angol *there* szó elején).²³

Történet a grönlandiakról *Sokki-fia Einar története*

Első fejezet

Arnaldot Grönland püspökévé szentelik

Póris-fia Sokki nagyon tehetős és sok baráttal megáldott ember volt, aki Brattahlíð-ban²⁴ lakott Grönlandon. Fia, Einar ígéretes fiatalember volt. Mind az apa és fiú nagy hatalommal bírt Grönlandon, és az emberek előtt jártak. Egyszer, mikor Sokki összehívta az *alþinget*, előadta kívánságát, hogy földjük ne legyen többé püspök nélkül, hanem minden ember legyen közös akarattal, és emeltessenek püspöki széket. Az összes *bóndi*²⁵ hozzájárult ehhez. Majd Sokki megkérte fiát, Einart, hogy – mint az erre legalkalmasabb – tegye meg az utat Norvégiába, és közölje ott kérésüket, ő pedig azt mondta, hajlandó rá. Sok bórt és főkaagyarat vittek magukkal [Einar és emberei], hogy ezekkel megnyerjék a hatalmasságok jóindulatát. Amikor a norvég partokhoz értek, Jeruzsálemjáró Sigurð²⁶ volt a király.

Einar elment a királyhoz, akinek nagy tisztelettel átadta ajándékait, majd elmondta utazásának célját, és arra kérte, hogy járjon közben értük, és segítsen föld-

²³ Vassányi Miklós: *Szellembírók, áldozárok*, ill. Bernáth István: *Skandináv mitológia*. 302.

²⁴ Vörös Eriknek a maga után elnevezett *Eiríks-fjord végében alapított tanyája, melyet 1932-ben tárt fel a dán régész, Poul Nørlund*.

²⁵ A szó jelentése: [ott] lakó. Fegyverviselési joggal bíró, szabad paraszt.

²⁶ Uralkodott: 1103–1130. Az első skandináv uralkodó volt, aki részt vett a kereszties hadjáratokban. Katodrálisokat és kolostorokat emeltetett az egyház megerősítésére, valamint bevezette a tizedet. Történetünk idején már egyedül uralkodott Norvégiában. Testvérei, Eystein és Ólaf halála előtt közösen osztoztak a hatalmon. Mindhárman III. Magnus király törvénytelen fiai voltak.

jük nagy szükségén. Sigurd úgy látta, hogy mindez valóban helyénvaló. Ezután magához hívatott egy Arnald nevű embert, aki jó klerikus és a népnek kiváló tanítója volt. A király megkérte, vegye magára Isten e nehéz feladatát, mondván: „Elküldelek Dániába pecsétetes levelemmel, hogy ott felleld Özurar érseket.”²⁷ Arnald nem lelkesedett mindezért, először is, mert nem találta magát alkalmasnak rá, másodsor, mivel nem akarta elhagyni barátait és családját, harmadszor pedig azért, mert igen nehéz néphez küldenék. A király erre azt felelte, hogy minél több gondot okoznak neki az emberek, annál nagyobb lesz majd később a fizetsége. Arnald így szólt: nincs szíve megtagadni a király kérését, de „ha püspökké szentelnek, azt azzal a feltétellel vállalom, hogy Einar megesküszik, hogy felépíti és megerősíti a püspöki szék jogát és tulajdonát, s azt, ami Istennek adatik, minden erejével megvédi.” A király megkérte Einart, hogy kötelezze magát erre, ő pedig ekképpen tett.

Ezután elment a püspökjelölt Özurar érsekhez, elmondta, miben jár, és átadta neki a király levelét. Az érsek szívesen fogadta, és miután megbizonyosodott lelki és szellemi erényeiről, és látta, hogy igencsak megfelelő ember egy ilyen magas tisztségre, püspökké szentelte, és nagy tisztelettel elbocsátotta. Ezt követően Arnald püspök visszatért a királyhoz, annak nagy örömére. Einar egy jegesmedvét hozott magával Grönlandról, amit átadott Sigurd királynak, s ezért cserébe dicső ajándékokban és elismerésben részesült.

A püspök és Einar egy hajón utaztak, de az övéken kívül velük tartott egy másik is, amit Arnbjörn Austmaðr és más olyan norvégok szereltek fel, akik mind Grönland felé tartottak. Tengerre szálltak, de nem sokkal később olyan erős szél támadt, hogy a püspök és Einar kénytelenek voltak kikötni *Holtavatnsósnál*,²⁸ *Eyjafjöll*²⁹ alatt Izlandon. Az öbölben a tanult Sæmund lakott, aki kiment a püspök elé, és meghívta, töltsé nála a telet. A püspök megköszönte és elfogadta a meghívást. Einar pedig *Eyjafjöll* alatt telelt. Úgy tartják, hogy miután a püspök és emberei leszálltak a hajóról, lovaikat kiengedték a birtokra pihenni, és még maguk is kint voltak, amikor kijött a házból egy öregasszony, gyapjúsüvel a kezében. Odament az egyik emberhez, és ezt mondta: „Fiacskám, beszorítanád a fogakat a fésűmbe?” Az elvette tőle, és azt mondta, rögvést megcsinálja. Fogott egy kalapácsot, s azon nyomban beverte vele a fésű fogait a helyükre, amivel az asszony igen meg volt elégedve. Ez az ember pedig nem volt más, mint a püspök, aki erős volt és ügyes minden effélében. E történet az ő alázatosságát példázta.

Télen az öbölben maradt, ahol Sæmunddal jó barátságot kötöttek. Arnbjörnékről azonban semmit sem hallottak, ezért a püspök úgy gondolta, hogy ekkorra már

²⁷ 1104-től az északi birodalmak érseke, és az első, aki Lundben tartotta székhelyét. Norvégia és a többi országok 1152-ben jutottak saját érsekhez.

²⁸ A mai *Holtós*. Kereskedelmi kikötőként szolgált, ahol fellelhetőek a korai kereskedők házainak romjai.

²⁹ *Eyjafjöll*, Izland déli partjainál, a vulkanikus hegytömb déli oldalának és az azt környező kisebb hegyeknek a gyűjtőneve. A jelenleg is aktív vulkáni térségben legutóbb 2010 áprilisában tört ki az *Eyjafjallajökull* vulkán.

bizonyára Grönlandra értek. A következő nyáron indultak útra Izlandról, és *Eiríks-fjörð*nél szálltak partra Grönlandon, ahol a helyiek nyájasan fogadták őket. Ezután már nem kérdezősködtek Arnbjörnek után, az emberek is azt beszéltek, hogy bizonyára a tengerbe vesztek mindannyian. A püspök *Görðumban*³⁰ állította fel székét, ahol az *alþínget* is tartották. Minden ügyében pedig Einar és apja voltak legnagyobb segítségére, akik az összes grönlandival együtt sokra becsülték őt.

Második fejezet Arnbjörnt és embereit holtan találják

Njál-fia Sigurð grönlandi ember volt. Ősszel gyakran járt halászni a lakatlan vidékekre. Nagy hajós volt. Legénységével együtt tizenötén voltak. Egy nyáron a *jöklini Hvítserk*hez értek, és ott kihült tábornüzeteket találtak és néhol zsákmányt. Ekkor megkérdezte Sigurð: „Hová mennétek innét: visszafelé vagy tovább előre? A nyár már nem tart sokáig, egy fogás még jól jöhet.” A kormányos azt felelte, hogy inkább visszamennének, és hogy veszélyes az embernek a nagy fjordokban jéghegyek alatt evezni. Sigurð is így látta, „de – mondta – azt gondolom, a legnagyobb fogás még előttünk van, ha most elindulunk.” Megkérdezték [a legénység] a [Sigurð] tanácsát és mondván, régóta megbíztak már benne, és eddig minden rendben is történt velük, legyen, ahogy ő tanácsolja. Azt mondta Sigurð, hogy menjenek tovább, és így is tettek.

A hajón volt egy Steinþór nevű ember. Ezeket mondta: „Álmodtál az éjjel, Sigurð, és elmondanám neked azt. Most, ahogy beveztünk ebbe a nagy fjordba, úgy éreztem, valamilyen hatalmas hegyek közé kerültem, és segítségért kiáltottam.” Sigurð nem találta különösebben jónak az álmot, „ha nem tudsz a lábad elé nézni, nem kellett volna partra szállnod, sem pedig erre a hajóra, ha nem tudod tartani a szád.” Steinþór ekkor egészen megvadult a dühtől, és óvatlanná lett.

Amikor beljebb értek a fjordba, ezt mondta Sigurð: „Jól látom, hogy egy hajó áll ott benn a fjordban?” Azt mondták [a legénység], hogy jól. Hamarosan meg fognak tudni valamit, mondta Sigurð. Beljebb eveztek, és látták, hogy a hajó egy folyótorkolatban áll, és kerítés van elé húzva. Egy nagy tengerjáró hajó volt [Havskip]. Partra szálltak, és megláttak egy kunyhót és egy sátrat nem messze attól. Akkor azt mondta Sigurð, hogy előbb verjenek táborn, mert „kevés van hátra a napból, és jobb szeretném, ha az emberek nyugodtak és óvatosak maradnának.” Így is tettek. Másnap reggel aztán útnak indultak és körülnéztek. Láttak egy farakást, bele volt állítva egy szekerce, mellette pedig egy ember hullája feküdt. Sigurð azt mondta, hogy ez az ember biztosan fát vágni volt, de közben éhen halt. Ezután visszatértek a kunyhóhoz, ahol egy másik hullát találtak. Sigurð azt mondta ekkor, hogy eleget ment, „ezek pedig biztosan azoknak a szolgálói voltak, akik a kunyhóban vannak.”

³⁰ Illetve itt élt Freydis (Vörös Erik leánya) és férje.

Emellett is egy szekerce feküdt. Akkor ezt mondta Sigurð: „Azt mondom, hogy vegyük le a kunyhó tetejét a hullák bűze miatt, amik odabent fekszenek, és valószínűleg már régóta bomlásnak indultak. Az embernek óvatosnak kell lennie, hogy elkerülje a szagukat, hisz van mit félni, az embereket baj érheti mindattól, ami igen ellene van az (élő) ember természetének, habár meglehet, ezek semmilyen kárt nem tennének bennünk.” Steinþór furcsállta, hogy több gondot vesznek magukra, mint amennyi szükséges volna, és benyomta az ajtót, mialatt a többiek a tetőt bontották. Amikor kilépett a házból, Sigurð ránézett és így szólt: „Nagyon megváltozott ez az ember.” Steinþór pedig jajveszékelve futásnak eredt, miközben társai utána szaladtak, hogy elkaphassák. Végül beleesett egy sziklaszurdokba, ahol senki sem érhetette el, és ott szörnyethalt. Sigurð azt mondta ekkor, hogy valóra vált [Steinþór] álma.

Ezután levették a kunyhó tetejét és úgy tettek, amint Sigurð meghagyta, és onnantól kezdve nem is lett semmi bajuk. A kunyhóban emberek hulláit és különféle javakat láttak. Ezt mondta ekkor Sigurð: „Legjobb lenne ezeket a tetemetek forró vízzel teli üstökbe rakni, hogy a hús lejjön csontjaikról, és így könnyebben elvihessük őket a templomba. Az a legvalószínűbb, hogy Arnbjörn az, aki itt ért partot, hiszen ilyen gyönyörű hajó, mint ami a parton áll, úgy hallottam, csak neki volt.”

Ordíszes volt a hajó [höfðaskip], festett, és nagyon díszes. A kalmárhajó feneke teljesen összetört, és Sigurð úgy látta, semmi hasznuk nem fog válni belőle. Kiszedték hát a hajószögeket, majd felégették a kunyhót, és elhagyták a lakatlan vidéket a saját bárkájukkal, a csónakkal és a nagy hajóval együtt. *Görðumba* érve felkeresték a püspököt, akinek elbeszélte Sigurð, hogy mi hírt hoztak és mennyi kincset találtak. „Úgy láttam – mondta –, hogy legjobb volna a javakat a csontokkal együtt idehozunk, és ezért azt tanácsoltam, hogy ekképpen tegyünk.” „Jól és bölcsen cselekedtél” – válaszolta a püspök, és ezt mindenki más is így találta. Sok áru követte a tetemetek. A püspök nagy kincsnek találta a díszes hajót, aminek Sigurð szerint a püspökségre kellene szállnia, mivel az elhunytak lelke üdvösségéért mégiscsak ez volna a legkevesebb. A többi javakat grönlandi törvények szerint osztották szét maguk között.

Amikor a hírek Norvégiába értek, meghallotta azokat Arnbjörn unokaöccse, Özur, és sok más férfival együtt, akik mind elvesztették valamely rokonukat, felvételtek egy hajót, és remélték, hogy a holtak javait majd átadják nekik. Amikor *Eiríksfjörð*höz értek, az emberek elébük mentek, és kereskedtek egymással. Ezután hajlékot kerestek maguknak. A kormányos Özur a püspöknél töltötte a telet *Görðumban*. *Vestribyggð*ben [a nyugati településen] állt egy másik kalmárhajó, ami egy norvég férfiúé, Þorljót-fia Kolbeiné volt. A harmadik hajót Kodráns-fia Hermund és testvérbátyja, Þorgils vezette, és sok más ember volt még együtt velük.

Harmadik fejezet Özurról és a püspökről

A télen elment Özur a püspökhöz beszélni az Arnbjörn után rámaradt örökségről, és megkérte a saját és a többi vele tartó ember nevében, hogy adja át azt neki. A püspök azt felelte, hogy az árukkal a grönlandi törvények szerint jártak el – mint ahogy az az ilyen esetekben szokás volt –, és ezért amit kér, nem áll hatalmában megadni, illetve [az elhunytak] lelke üdvösségéért a legkevesebb az volt, hogy a javak rájuk [a megtalálókra] és a templomra szálljanak, ahová a csontok vannak temetve, amiért pedig férfiatlan dolog most efféle követelésekkel előállni. Ezután már nem akart Özur tovább a püspöknél maradni, így bajtársaihoz tért, és velük töltötte a tél további részét.

Tavasszal pert indított Özur a grönlandiak ellen a *þingen*, amit *Görðumben* tartottak. A püspök és Sokki-fia Einar is elmentek rá, akiket sok ember követett. Özur a bajtársaival együtt érkezett. Mikor a bíró [dómr] leült, elébe járult Einar sok emberrel együtt, és így szólt: bizonyára nem vennék jól Norvégiában sem, ha idegenek indítanának ellenük pert a saját országukban. „Azokat a törvényeket kívánjuk követni, amik itt érvényesek” – mondta, és így nem tudták előadni a keletről jöttek [Austmenn] az ügyüket, és elmentek onnét.

Mindezek miatt igen békétlen lett Özur. Úgy gondolta, nem kapott itt mást a megalázáson kívül, és elhatározta: elmegy arra a helyre, ahol a díszse hajó áll. Ott kiharított belőle két deszkát – mindkét oldalon egyet – épp a tőke felett. Majd *Vestribyggð*be ment, ahol találkozott Kolbeinnel és Kálf-fia Ketillel, és elbeszélte nekik a történeteket. Kolbein azt mondta, hogy az ügyet ugyan jogtalanul kezelték, de amit Özur tett, az sem volt különb. Ketil így szólt: „Azt mondom neked, hogy térj ide hozzánk, mert úgy hallottam, a püspök és Einar szoros szövetséget kötöttek, és nem állhatsz meg egyedül a püspök tekintélye és Einar hatalma előtt, ezért jobb volna, ha mind egy helyen lennénk.” Özur is úgy látta, hogy így lenne a legjobb. Volt a kereskedők közt egy Ísa-Steingrím nevű ember is. Ezután visszatért Özur *Kiðjaberg*be, ahol korábban szállt meg.

Negyedik fejezet Özur halála

A püspök végtelen dühös lett, amikor meghallotta, hogy a hajót megrongálták. Magához hívatta Sokki-fia Einart, és ezt mondta: „Most kell emlékeztetnem téged az esküdre – amit akkor tettél, mikor elhagytuk Norvégiát –, hogy megtorlod a püspöki szék jogát és tulajdonát ért szégyenteljes sérelmeket. Most már biztosan látom, hogy Özur élete hibáját követte el, amikor megrongálta a tulajdonunkat, és minden lehetséges egyéb módon is ellenünk volt. Többé nem tudom titkolni, mennyire ellenemre van ez, téged pedig esküszegőnek veszek, ha hagyod, hogy a

dolog büntetlen maradjon.” Einar így felelt: „Nincs ez rendjén, Uram, mert mondhatják, hogy Özurnek is van mi a mentségére legyen, hisz oly sok mindentől fosztották meg. És bár nem viselte jól magát, nem is foghatott a kezébe semmit abból a sok kincsből, ami a rokonáé volt, és magam se tudom igazán, hogy mit lenne helyes tennem az ügyben.” Húvösen búcsúztak el egymástól, és a püspök haragos maradt.

Mikor összegyűlt a nép a misére és a lakomára, amit *Langanesben*³¹ tartottak, köztük volt a püspök és Einar is. Sokan mentek az istentiszteletre, és maga a püspök énekelte a misét. Özur is ott volt, a templom déli falánál állt, és Þórðar-fia Branddal beszélgetett, aki a püspök háztartásához tartozott. Ez a férfi arra kérte Özurt, hogy béküljön meg a püspökkel, „és remélem – mondta –, hogy minden rendbe jön, még ha most nagyon fel is van indulva [a püspök].” Özur azt felelte, hogy ő sem tudja egykönnyen megbocsátani azt, ahogyan vele bántak, és hogy beszélniük kell majd a dolgról egymással.

Mikor a püspök hazatért a templomból, Einar elkísérte. A bejárathoz érve elvált tőle, és egyedül ment tovább a temető felé. Útközben kivett az egyik ott álló férfi kezéből egy szablyát, majd délnek fordult, oda, ahol Özur állt a maga szablyájára támaszkodva. Einar egy ütéssel végzett vele, majd bement a házba, ahol az asztal már meg volt terítve. Leült az asztalhoz a püspökkel szemben és egy szót sem szólt. Később betért Þórðar-fia Brand is, és a püspökhöz lépve ezt kérdezte:

– Elmonda neked valaki, hogy mi történt, Uram?

A püspök azt felelte, hogy nem hallott semmit.

– Mit tudsz hát mondani?

– El kell földelni valakit odakint.

– Ki felel érte, vagy ki tette ezt?” – kérdezte a püspök.

Brand azt mondta, hogy itt van a közelben az, aki válaszolhat erre.

– Te felelsz, Einar, Özur haláláért? – kérdezte a püspök.

– Bizony, én. – felelte Einar.

– Nem jó az, ha ilyen történik, de ez éppen megbocsátható³² – válaszolta a püspök.

Brand ekkor azt kérte, hogy a tetemet mossák meg, és temessék el keresztény módon. A püspök azt ígérte, hogy fog időt hagyni a dologra. És leültek az emberek mind az asztalhoz, de a temetésre való tekintettel csak keveset vettek magukhoz, mint ahogy a püspök is tette. Einar azonban azt kérte, hogy inkább pogány módon tartsák a temetést, hisz illendőbb is lenne úgy. † A püspök azt felelte erre, hogy ő maga is úgy tartotta helyesnek, ha nem a templom mellett temetik el, „de amiért ezt kérted, e mellett a templom mellett lesz elföldelve, ahol egyetlen pap sem lakik”, és

³¹ Grönland egyik legnevesebb tanyája, amely az *Einarsfordban* található. A szóban forgó templomról ugyanakkor nem tesz említést a grönlandi templomok felsorolásakor. Itt a mise lakomával egybekötött ünnepi alkalmat jelent, melyet évente ugyanazon a napon és helyen tartottak.

³² A püspök feltehetőleg a hely és az alkalom szentségére utal, hiszen ő maga mondta ki Özurra az ítéletet.

megtiltotta a papoknak, hogy a halott felett énekeljenek,³³ mielőtt rákerül a halotti ruha [lík búit]. †

Ezt mondta ekkor Einar a püspöknek: „Ez a tett gyorsan történt, és nem kis részben miattad. Most pedig erős ellenségeink lesznek, és úgy gondolom, nagy szerencsétlenség fogja felütni köztünk a fejét.” A püspök azt felelte, hogy reméli, az emberek másképp fognak a dologhoz állni, de tisztos váltságdíjat és pert ajánlott a helyi bírászkodó gyűlésen, ha enyhült mindenki dühe.

Ötödik fejezet Sokki-fia Einar halála

Elterjedtek a hírek, és a kereskedők is meghallották őket. Azt mondta ekkor Kálf-fia Ketil: „Nem ment másképp, mint megmondtam, mert nagy veszélynek tette ki magát.” Símon – Özur rokona – nagy és erős ember volt. Ketil azt mondta, meglehet, ha Símon olyan ember lenne, mint amilyennek hírében áll, megemlékezne a rokona haláláról. Símon azt felelte, hogy nem akarja pusztán nagy szavakkal elintézni a dolgot. Ketil felszereltette a hajójukat,³⁴ és követet küldött a kormányos Kolbeinhez, hogy ő is megtudja a híreket, „és mondd meg neki, hogy pert indítok Einar ellen, † ha hagyja a grönlandi törvénykezés, amire fel vagyok készülve, mert sokan fognak mellettünk állni, ha összegyűjtjük őket.” †

Símon azt mondta, hogy hajlandó Ketil tanácsát követni. Majd elment Kolbeinhez, elmondta neki a történeteket, és átadta Ketil üzenetét, hogy segítségére kelnek *Vestribyggð*ből, ha közösen fordulnak a grönlandiak *þingjé*hez. Kolbein azt felelte, hogy szívesen velük tart, hisz ő sem akarja, hogy a grönlandiak szabadon megölhessék az embereiket. Ketil, miután Símonra hagyta az ügyet, rögvest elindult egy csapat emberrel [a *þingre*], és meghagyta, hogy a többi kereskedő is kövesse őt, „és hozzák magukkal az áruikat is.” Kolbein rögvest elindult, amint elértek hozzá a hírek, és megkérte a társait is, hogy tartsanak vele, mert nem volt biztos, hogy a grönlandiak foglalkoznak az ügygel, ha nem sokadmagukkal mennek. Hamarosan találkozott Kolbein Ketillel, és együtt indították a pert. Mindketten tehetős férfiak voltak. Az idő ellenük volt, amikor hajóra szálltak, de végül mégis megérkeztek, és sok ember volt velük, bár kevesebb, mint amennyire számítottak.³⁵

Megérkeztek a *þingre*. Póris-fia Sokki már korábban odaért. Bölcs és idős ember volt, akit felkértek az ügy jóvátételében való döntésre. Felkereste Kolbeint és Ketilt, és azt mondta nekik, hogy megpróbálja elérni, hogy közös erővel egyezségre jussanak egymás között. † „Hajlandó vagyok – mondta – jóvátételt fizetni a köztetek

³³ Az eredeti szöveg itt meglehetősen homályos. „Halott felett énekelni” [syngja yfir líkinu] még sokáig a keresztény temetkezési formát jelentette Izlandon.

³⁴ Ezek szerint Özur hajóját Kálf-fia Ketil örökölte.

³⁵ Hermund és emberei Ketil embereinek egy részével kénytelenek voltak *Vestribyggð*ben maradni az ellenszél miatt.

lévő ügyben, bár nehezemre fog esni, mert Einar a fiam, és az érzelmeknek nincs helye az efféle dolgokban, mint ahogy azt a hozzám hasonló más bölcs emberek is gondolják.” † Ketil azt felelte, hogy ő és a vele egybegyűltek is a törvénykezés szokásos lefolyását kívánják követni, de nem azért, hogy megtagadják az egyezséget, „hanem nagyon keményen bántak velünk, de eddig nem sikerült megfélemlíteni minket.” Sokki azt felelte, hogy ha harcra kerülne sor, nem hinné, hogy egyenlő számban lennének mindkét oldalon, és ezért az se nagyon növelné a dicsőségüket, ha nem jutnának döntésre az ügyben.

A kereskedők a bírákhoz mentek, és Ketil felpanaszolta az ügyüket Einar ellen. Ekkor ezt mondta Einar: „Mindenhon tudni fogják, hogy ők támadtak nekünk a keresettel.” Ezután felszaladt a döntéshozókhoz [*dóminum*], és feloszlatta őket, úgy-hogy az idegenek szóhoz sem tudtak jutni. „Még mindig választhatjátok azt, amit felajánlottam, és jóvátételt fizetek a bennetek ért károkért” – mondta Sokki. Ketil azt felelte, hogy az ő véleménye szerint ez szóba sem jöhet, „mert mit ajánlanál fel nekünk kártérítésként, ha Einar erőszakos esztelessége mindig ugyanilyen marad?” Így váltak el ez alkalommal. A kereskedők nem tudtak *Vestribyggð*ből a *þingre* jutni, mert ellenszél támadt, mire elkészültek mind a húsz hajójukkal.

A nyár közepén – a megbeszéltek szerint – *Eiðen* került sor az egyezségkötésre. Amikor a kereskedők megérkeztek nyugatról, lehorgonyoztak egy földnyelvnél, és ott mindnyájan találkoztak és tanácskoztak egymással. Nem jutottak volna arra, hogy egyezséget kelljen kötniük, ha korábban együtt lettek volna, mondta Kolbein, „de a legjobb, amit most tehetünk, ha erre a találkozóra mindnyájan elmegyünk, és annyi zsákmánnyal térünk vissza onnan, amennyit csak elbírnak.” Eszerint is tettek, de elhajóztak onnan, és a püspöki széktől nem messze kötöttek ki egy félreeső öbölben. Rögtön megütötte a fülüket, hogy a püspökségen misére harangoznak, és hogy Sokki-fia Einar is oda tart. Amikor a kereskedők meghallották ezt, azt mondták, hogy bizony nagy tisztességet tesznek Einarral, ha a fogadására harangoznak, és hogy az efféle nagy szégyen.³⁶ Ekképp zsörtölődtek maguk között. „Ne vegyétek magatokra a dolgot olyan nagyon, hiszen lehet, hogy egy esti temetésre harangoznak” – mondta Ketil.

Ezután megérkezett Einar a kíséretével, és leültek egy domboldalra. Sokki sokféle ingóságot kitett, hogy döntsenek felette váltságdíj gyanánt. Ketil ezt mondta: „Szeretném, ha Hermund és én dönthetnénk a jóvátétel felett.” Sokki pedig ráhagyta, hogy legyen így. Símonban, Özur barátjában bosszantó emlék támadt fel, és fel-alá járkált, mialatt az ingóságok átadása folyt a maga útján, majd egy rozsdás sodronying került elébe. Símon ekkor ezt mondta: „Gyalázatos egy váltság ez egy olyan emberért, mint amilyen Özur volt.” Elhajította a páncélt a síkságra, és elindult azok felé, akik a domboldalon ültek. Amikor a grönlandiak meglátták ezt, felugrottak a helyükről, és megindultak lefelé Símon ellenében.

³⁶ Ekkoriban csak a királyok, hercegek és papi elöljárók érkezésekor harangoztak, mely nagy ünnepnek számított.

Kolbein az embereitől elszakadva a grönlandiak mögé ment, mikor mindenki elfordult tőle, és mikor Einar háta mögé ért, egy csapással lesújtott annak vállai közé, Einar pedig belevágta baltáját Simon fejébe. Mindkettőjüké halálos sebesülés volt. Einar, miközben elesett, ezt mondta: „Nem is lehetett mást várni.” Ezután Þórð – Einar nevelt testvére [*fóstbróðir*] – nekitámadt Kolbeinnek, és megpróbálta levágni, de Kolbein gyorsabban odavágott a szekercéje élével Þórð torkának, amibe az rögtön belehalt. Heves küzdelem tört ki közöttük. A püspök Einar mellett volt, mikor az kiadta a lelkét az ölében. Egy Steingrím nevű ember arra kérte a tusakodókat, hogy hagyjanak fel a küzdelemmel, és megpróbálta néhány emberrel együtt szétválasztani őket, de mindkét fél olyan megátalkodott volt, hogy a harc hevében Steingrímet átszúrták egy karddal. Einar ott halt meg a dombon, a grönlandiak váltsága mellett. Amikor a csatának már sok sebesültje volt, Kolbein és három embere a hajóikhoz futottak, és *Einarsfjörð*ön átkelve *Skjálgsbúð*ba eveztek, ahol a nagy hajóik vesztegeltek. Kolbein elmondta a többieknek, hogy komoly ütközetbe kerültek, „és azt hiszem, a grönlandiak nem örülnek jobban, mint előtte.”

Ketil ezt mondta: „Igazat szóltál, Kolbein, amikor azt mondtad, hogy még gyászharangokat fogunk hallani, mielőtt elmegyünk innen, és azt hiszem, hogy Einart holtan fogják a templomba vinni.” Kolbein azt felelte, hogy ehhez ő is hozzájárult némileg. „Akkor számíthatunk arra, hogy a grönlandiak ránk fognak törni – mondta Ketil –, ezért azt látom jónak, ha az emberek felkészülnek erre, és ha mindenki a hajókon marad az éjjel.” Így is tettek. Sokkit igen megviselték a történetek, és arra kérte az *alþing* férfait, hogy legyenek segítségére a küszöbön álló háborúban.

Hatodik fejezet

A grönlandiak és a kereskedők egyezsége

Egy Hall nevű ember *Sólarfjöllum*ban lakott, értelmes és jó *bóndi* volt. Sokki csapatának volt a tagja, és később érkezett a sereghez az embereivel. Ezt mondta Sokkinak: „Nem várok semmi jót ettől a te vállalkozásodtól, hogy csónakokkal támadjunk nagy hajóknak, amik úgy fel vannak védelemre fegyverezve, mint gondolom, hogy vannak. És azt sem tudom, hogy milyen megbízhatóak az embereid. Minden vitéz férfi ki fog állni magáért, de a többiek inkább megkímélnék magukat, és így a vezetők hamar kifáradnak majd, amitől még sötétebb kilátásai lesznek az ügyünknek, mint korábban voltak. Ezért az tűnne nekem a legjobbnak – ha már meg kell lennie a csatának –, ha minden ember esküt tenne afelől, hogy vagy elesik a küzdelemben, vagy dicsőséget szerez magának.”

Hall ezen szavaitól mindenki igen elkedvetlenedett. „Hanem azért mégse hagyjuk félbe az ügyet kiegyenlítetlenül” – mondta Sokki. Hall megígérte, hogy megpróbál egyezséget kötni közöttük. Felkiáltott a kereskedőknek: „Fel szabad-e mennem hozzátok?” Kolbein és Ketil azt felelte, hogy igen. Ezután odament hozzájuk, és megmondta nekik, hogy muszáj az ügyben egyezsége jutni az efféle nagy tettek

után. Azt válaszolták, hogy felkészültek mindenre, amit a helyiek magukban for-gathatnak, és hogy mindez a sok erőszak is a grönlandiaktól indult. „Hanem amiért most ilyen nagy jóindulatot mutatsz irántunk, megbékélnénk azzal, ha közbenjár-nál az ügyben értünk is” – mondták. Hall késznek mutatkozott erre, s egyben arra is, hogy úgy döntsön az ügyben, amint az számára a leghelyesebbnek tűnik.

Ezután Sokki elé vitték mindezt. Ő is hajlandónak mutatkozott elfogadni azt, hogy Hall döntsön az ügyben. A kereskedők éjjel igyekeztek felszerelni a hajóikat, hisz az a hír járta, hogy Sokki csak azzal elégszik meg, ha minél hamarabb döntésre jutnak az ügyben. „De ha késlekednének a távozásukkal, ezzel felkeltve a harago-mat, úgy biztosak lehetnek benne, hogy békét nem fognak sehol se találni.” Ekkép-pen váltak el, és megnevezték az egyezség kötésének idejét.

Ketil ezt mondta: „Nem úgy tűnik, hogy egyhamar vízre tudunk szállni, de az ennivalónk egyre fogytán van, ezért azt mondom, hogy kerekedjünk fel, és vegyünk attól az embertől, aki a közelben lakik, és tudom, hogy bővében van az ételnek.” A legénység mellette volt mindebben. Ezután egy éjen át futottak a hajóiktól, har-minc ember együtt, mind teljes fegyverzetben, és megérkeztek az említett birtokra, de az teljesen puszta volt és elhagyatott. Az ott lakó *bóndin*ak Þórarin volt a neve. Ketil ezt mondta: „Nem hozott túl sok jót az ötletem.” Visszafordultak a birtokról, és nekivágtak az útnak vissza a hajókhoz, miközben egy bozóton is áthaladtak. „Álmos lettem, és muszáj aludnom egy keveset” – mondta Ketil. A többiek ezt nem találták valami szerencsésnek, de ő azért csak lefeküdt, és elnyomta az álom. A töb-biek közben körülállták. Röviddel ezután felébredt, és ezt mondta: „Sok mindent hozott az álmom. Nincs kizárva, hogy találunk valamit, ha kirántjuk ezt a bozótot, ami a fejemenl van.” Kihúzták a bokrot, és egy nagy földház [*jarðhús*] volt alatta. „Előbb tudjuk meg, hogy milyen zsákmányra tehetünk itt szert” – mondta Ketil. Hatvan levágott jószágot találtak ott, tizenkét vættnyi [435 kilogramm] vaját és sok szárított halat. „Még szerencse – mondta Ketil –, hogy nem adtam nektek rossz tanácsot.” És visszatértek a hajóikhoz a zsákmányukkal együtt.

Közben eljött a béketalálkozó ideje, ahol a kereskedők és a grönlandiak is meg-jelentek. Ekképpen beszélt ott Hall: „A következő egyezséget teszem elétek: Azt javaslom, hogy Özur és Einar meggyilkolása legyen egyenértékű egymással, de a két ember közti különbség miatt a keletiek legyenek kiteszítottak: ne kaphassanak se munkát, se földet a szigeten. Ezek a gyilkosságok váltanak még meg egymást: Steingrím *bóndié* és Símoné, a norvég Kráké és a grönlandi Þorfinné, a norvég Víghvatsé és a grönlandi Bjarné, valamint Þórisé és Þórðaré. A mieink közül van egy, akinek a haláláért senki sem fizetett, nevezetesen Þórarin, aki sok árva gyer-meket hagyott maga után, és az ő halálát pénzzel kell megváltani.” Sokkinak és más grönlandiaknak is nagyon ellenére volt az ítélet, hogy az elesettek kiváltság egymást. Hall erre azt felelte, hogy azt hitte, órá bízták az ügyben való ítélezést. Ezzel elváltak egymástól.

Ezután befagytak a partok, elzárva az összes fjordot, és örültek ennek a grön-landiak, mivel abban reménykedtek, hogy el tudják majd kapni az idegeneket, ha

azok nem hagyják el a szigetet a megbeszélrt időben. Azonban a hónapfordulók az összes jég elolvadt, és a kereskedők jó szelet kaptak, amivel el tudtak hajózni Grönlandról. Visszatértek Norvégiába. Kolbein magával vitt egy jegesmedvét Grönlandról, és elvitte Harald Magnusson királynak,³⁷ akinél bepanaszolta a grönlandiakat, mondván, hogy azok rászolgáltak a szigorú büntetésre, és kitartóan szidalmazta őket. A király azonban mást is hallott, és Kolbeint kétszínű árulónak tartotta, ezért semmit sem adott neki fizetségül az állatért.

Ezután Kolbein Sigurð Slembidján³⁸ embereihez menekült, akikkel megtámadták és megsebesítették a királyt. Amikor a sereg később a dán partok mellett hajózott el, nagy erejű, metsző szél támadt. Kolbein egy csónakhoz szíjazta magát, de az darabokra hullott a viharban, és a tengerbe veszett. Hermund és legénysége pedig visszatért Izlandra a maguk rokonaihoz és földjeihez. Ezzel vége ennek a történetnek.

Bibliográfia

BERNÁTH István: *Három izlandi történet*. Budapest: Szépirodalmi, 1973.

BERNÁTH István: *Skandináv mitológia*. Budapest: Corvina, 2011.

BRØNDSTED, Johannes: *A vikingek*. Budapest: Corvina, 1983.

CLEASBY, Richard – VIGFUSSON, Gudbrand: *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press, 1875.

KAN, Alexander Szergejevics: *A skandináv országok története*. Budapest: Kossuth, 1976.

MAGNUSSON, Magnus – PÁLSSON Hermann: *The Vinland Sagas. The Norse Discovery of America*. New York: New York University Press, 1966.

MAGNUSSON, Magnus: *The Vikings*. Stroud: The History Press, 2010.

RAFN, Carl Christian – MAGNUSSON, Finnur: *Grønlands historiske mindesmærker*. København: Det kongelige nordiske Oldskriftselskab, 1838.

STORM, Gustav (ed.): *Islandske Annaler – indtil 1578*. Christiania: Grøndahl & Sønns Bogtrykkeri, 1888.

TÓMASSON, Sverrir: Old Icelandic Prose. In: Daisy Neijmann (red.) *A History of Icelandic Literature*. Lincoln: University of Nebraska, 2006.

VASSÁNYI Miklós: *Szellembívók, áldozárok. Sámánizmus, istenképzetek, emberáldozat az inuit, azték és inka vallásban*. Kézirat, megjelenés előtt.

³⁷ IV. Harald Magnusson vagy Harald, [Krisztus](#) szolgája (1094–1136) norvég király 1130-tól haláláig.

³⁸ (1100 k.–1139) Norvég trónkövetelő. Önmagát III. Magnus király fattyának tartotta, és ilyenként hasonlító joga lett volna a trónra mint IV. Harald Magnussonnak, akit 1136 december 14-én álmában megöletett.